

CARMEN POPESCU

CARMEN POPESCU

**STUDII DE LITERATURĂ
UNIVERSALĂ ȘI COMPARATĂ**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2023**

Referenți științifici:

Conf.univ.dr. Daniela ROGOBETE

Conf.univ.dr. Lavinia SIMILARU

Copyright ©2023 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

POPESCU, CARMEN

Studii de literatură universală și comparată / Carmen Popescu.

- Craiova : Universitaria, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1960-9

82.09

© 2023 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Notă asupra volumului

Majoritatea capitolelor din această carte se bazează pe articole publicate anterior, în română sau în engleză. Primul capitol, *Corpus universal, metodă comparatistă*, nu a mai fost publicat dar folosește câteva pasaje din articolul meu *World Literature and Comparative Literature. Some Methodological Aspects*, apărut în *Cultural Dialogues*, edited by Emilia Parpală and Carmen Popescu, Craiova, Editura Universitaria, 2023, pp. 64-79. Celelalte capitole corespund, în ordine, următoarelor articole:

Schiță provizorie pentru conturarea câmpului conceptual al imaginarului, în *Studia linguistica et philologica in honorem Magistrae Adriana Uliu*, coordonat de Lavinia Similaru și Marinella Coman, Craiova, Editura Universitaria, 2018, pp.178-219.

Theoretical Resources for the Study of Tragedy - Modern Comparative Perspectives, în *Communicating Identities. Literature and Other Forms of Verbal Interaction*, edited by Emilia Parpală & Carmen Popescu. Craiova, Editura Universitaria, 2021, pp. 71-83.

Principalele direcții în teoria și critica tragediei, în curs de apariție în lucrările Conferinței *Text, pretext, context* (Craiova, 2023).

Palimpsestul eschilean la Eugene O'Neill: Din jale se-ntrupează Electra, în *Dialoguri culturale: teorii și practici*, coordonat de Emilia Parpală și Carmen Popescu, Craiova, Editura Universitaria, pp. 127-140.

Symbolistica metamorfozei în antichitatea clasică și în modernitate, în „Lucrările Simpozionului *Receptarea antichității greco-romane în culturile europene*”, ediția I, Craiova, Editura Universitaria, 2008, pp. 567-585.

Coping with Fear and Anxiety in a Poetic Way: John Berryman and Mircea Ivănescu, în *Language, Literature and Other Cultural Phenomena. Communicational and Comparative Perspectives*, edited by Emilia Parpală și Carmen Popescu, Craiova, Editura Universitaria, 2019, pp. 51-64.

Subjectivity and the Dialogic Self: The Christian Orthodox Poetry of Scott Cairns and Cristian Popescu, in *Literature as Dialogue: Invitations Offered and Negotiated*, edited by Roger D. Sell, Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing, Dialogue Studies Series 22, 2014, pp. 197-218.

The Dialogic-Differential Palimpsest in Scott Cairns' Three Descents, in *Signs of Identity. Literary Constructs and Discursive Practices*, edited by Emilia Parpală, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2017, pp. 181-199.

Toate materialele publicate anterior au trecut printr-un proces de rescriere, multe fiind substanțial modificate și amplificate. Acolo unde nu este menționat explicit un traducător, traducерile din engleză sau franceză îmi aparțin.

CORPUS UNIVERSAL, METODĂ COMPARATISTĂ

1. Introducere. Fundamente epistemologice

Literatura universală și comparată este considerată azi o disciplină autonomă, cu propriul obiect de studiu, cu propriile proceduri analitice și resurse teoretice. În cel mai simplu mod posibil, putem vedea literatura universală ca pe un obiect de studiu sau corpus (cvasi-infinit) și comparatismul ca metoda pe care o folosim pentru a studia o diversitate de opere literare într-o perspectivă transnațională. În același timp, există o strânsă interdependență între acest tip de cercetare și alte domenii importante din trunchiul mai mare al studiilor literare: teoria literaturii¹ și poetica², istoria literară (națională și internațională), istoriile particulare ale literaturilor și, nu în ultimul rând, critica literară. De fapt, diversele valuri și etape ale comparatismului s-au remarcat și prin promptitudinea, acribia dar și inventivitatea cu care au receptat și asimilat noutățile din diversele curente critice care s-au succedat, de la structuralism, poststructuralism, teoria intertextualității și arhetipologie la, să zicem, feminism, postcolonialism, ecocritică, studii culturale, geocritică, umanitățile digitale etc. Comparatismul ca metodă critică a fost, de altfel, una din secțiunile congresului din 2013 al Asociației Internaționale de Literatură Comparată care s-a ținut la Paris. În volumul 3 (*Le comparatisme comme approche critique/ Comparative Literature as a Critical Approach. Objects, méthodes et pratiques*

---

¹ O referință esențială în acest sens este *Comparatism și teoria literaturii* de Adrian Marino (1998).

² Sau *poetologia*, ca în cartea *De la poétologie comparative* de Michel Beaujour (2017), unde este comparată producția literară a societăților fără scriere (Kaluli din Mali, Dogonii din Noua Guinee) cu cea a societăților centrate pe o cultură a scrisului (elenă, chineză, arabă și yemenită).

comparatistes/ Objects, methods, practices, sous la direction de/ edited by Anne Tomiche), editoarea precizează că

„a reflecta asupra specificităților comparatismului ca abordare critică conduce la deplasarea dezbaterilor din jurul literaturii comparate – chestionări în mod tradițional centrate asupra „crizei” permanente a disciplinei și, într-un sens mai larg, a studiilor literare, asupra clivajelor așa-zis ireconciliabile între diferitele forme de comparatism („în stilul francez”, „în stilul german”, „în stilul american”...), sau poate asupra evoluțiilor disciplinei și asupra noilor domenii de studiu care apar cu cronologii variate în funcție de tradițiile naționale... înspre reflecții asupra bazelor pe care trebuie să le stabilim pentru o *critică comparatistă* și pentru o critică literară autentic comparatistă” (Tomiche 2017: 18).

S-a considerat într-o vreme că „literatura comparată nu este o disciplină independentă, care să aibă criterii exclusiv ale sale și propria-i finalitate, ci este, cum s-a spus, o ramură a studiului literaturii în general” (Ciorănescu 1997: 32). Totuși, unii teoreticieni nu se resemnează cu ideea că literatura comparată nu poate să aibă o metodologie proprie. În *Comparatism și teoria literaturii*, Adrian Marino a dedicat capitolul V tocmai *metodei comparatiste*, exprimându-și chiar opțiunea pentru „monism metodologic” (1998: 100) și pentru intenția de a rezista oricărei „tentații eclecticice”, de exemplu „grefelor hibride” (*Ibidem*: 94) între mai multe abordări la modă, care nu devin în mod „magic” comparatiste numai pentru că le aplicăm unui corpus multicultural. Ba chiar dimpotrivă, teama lui Marino este că aceste grile împrumutate vor absorbi domeniul, care își va pierde și bruma de autonomie și legitimitate pe care o are. Prin urmare, problema autonomiei metodologice rămâne și azi controversată.

Așadar, comparația literară este un demers critic specific, care analizează similitudinile și diferențele dintre texte sau opere literare, corpusuri sau chiar literaturi întregi, mai cu seamă atunci când acestea provin din literaturi diferite, care folosesc ca mijloace de comunicare

limbi diferite³. Dacă un element tipic pentru comparatism este orientarea lui *transnațională*, trebuie spus, totodată, că metoda comparatistă este folosită de mult timp și în istoria și critica literară cu aplicație națională. În același timp, statutul literaturilor naționale însele începe să fie văzut tot mai mult într-o perspectivă transnațională, internațională, mondială sau universală și separația între *național* și *internațional* apare, sub anumite aspecte, tot mai artificială și mai greu de susținut, mai ales de când s-a recunoscut dimensiunea imaginară, construită a națiunii (vezi Benedict Anderson, *Imagined Communities. Reflexions on the Origin and Spread of Nationalism*, 1983). Seriile editoriale de tipul „literatura x ca literatură mondială” au devenit tot mai răspândite. Un studiu atent al oricărei literaturi naționale ne convinge că dimensiunea „străină” face parte din codul genetic al acestei literaturi, prin prezența incontestabilă a influențelor receptate, a modelelor, tiparelor și motivelor împrumutate, direct, sau indirect, prin intermediul traducerilor și a altor forme de mediere, din alte literaturi. De fapt, chiar și emergența conștiinței naționale, care devine tot mai pronunțată odată cu romantismul, poate fi considerată un moment într-o lungă evoluție a cosmopolitismului (care presupune conștiința universalității). Aceasta este perspectiva lui Paul Van Tieghem, unul din cei mai importanți reprezentanți francezi ai tradiției comparatiste, a cărui lucrare, *Literatura comparată*, datează din 1931:

„După cosmopolitismul cavaleresc și creștin al Evului mediu, după cosmopolitismul umanist al Renașterii, după cosmopolitismul clasic și filozofic al luminismului apare un cosmopolitism romantic și istoric care, în mai mare măsură decât predecesorii lui, ține seama de deosebirile naționale [...]” (Van Tieghem 1966: 35).

Metoda și obiectul unei științe ar trebui să fie, la modul ideal, în armonie, am putea spune chiar în simbioză. Anxietatea cu privire la modul în care ar trebui să practicăm literatura universală și comparată

---

³ Și aici este o întreagă discuție, pentru că există literaturi care folosesc același vehicul lingvistic și totuși sunt tratate independent: literatura engleză, americană, australiană, canadiană, literatura franceză, elvețiană etc.

este înrădăcinată în anxietatea referitoare la ceea ce sunt aceste discipline, la statutul lor ontologic: care este teritoriul și anvergura lor, sau identitatea lor, în contrast cu studiile literare naționale și alte tipuri de cercetare, și dacă într-adevăr sunt autonome, așa cum se pretind a fi. De aici, problema legitimității epistemologice a acestui domeniu, care a fost văzută ca fiind dominată, de fapt, de o „logică a indiscipliniei” (Ferris 2011: 28). Un nou mod de a pune întrebări fundamentale ar putea fi o șansă pentru acest compartiment atât de problematic al studiilor umaniste, care dă impresia că trebuie să se justifice în permanență:

„O reflecție asupra comparației care este capabilă să-și întrerupă propria desfășurare într-un mod altul decât coerciția crizei ar fi un început astfel încât prezentul nostru să aibă o pretenție asupra lui *de ce* și să evite repetările fără sfârșit ale lui *ce* și *cum*. Științele naturale pot întreba despre ce este în lumea noastră, științele sociale pot să măsoare *cum* existăm în lumea aceea, noi, cel puțin, putem întreba *de ce* – și acesta este motivul pentru care comparăm” (*Ibidem*: 43).

Cercetătorii sunt mereu în căutarea celor mai adecvate metode. Chiar de la începuturile ei, literatura comparată a avut aspirații de a deveni o știință tare, modelându-se, de exemplu, după anatomia comparată a lui Georges Cuvier. Această ambiție cumva utopică este vizibilă în contribuțiile teoretice timpurii precum *Littérature étrangère comparée* (1835) de Philarète Chasles, *Cours de littérature française: Tableau de la littérature du moyen-âge en France, en Italie, en Espagne et en Angleterre* (1840) de Abel-François Villemain sau *Comparative Literature* (1886) de Hutcheson M. Posnett. Asumpția prevalentă în această perioadă era aceea că „orice cunoaștere este comparabilă pentru că este măsurabilă și că orice cunoaștere poate fi redusă la câteva principii universale” (Mattana 2020: 356). Această emulație științifică poate fi observată în continuare astăzi, de exemplu în cadrul paradigmei foarte influente a umanităților digitale, a teoriei sistemelor mondiale și a „lecturii la distanță” promovate de Franco

Moretti (2013). Încă o dată, evoluția darvinistă este inspirația pentru conturarea modelelor și a paradigmelor în istoria literară universală:

„O teorie care își ia ca problemă centrală *multiplicitatea formelor* existente în lume; explicându-le ca rezultat al *divergenței și ramificării*; și care bazează divergența pe un proces de *separare spațială*: aceasta este ceea ce are de oferit teoria evoluționistă istoriei literare. Multe forme diferite, într-un spațiu discontinuu [...]” (Moretti 2013: 125).

Fără a abandona toate visele de obiectivitate științifică, de sistematicitate și posibilitate a decelării unor legi și principii universale, teoreticienii contemporani au și grija de a nu devaloriza diferența culturală sau unicitatea operelor individuale, așa cum au grijă și să nu își fetișizeze conceptele, ci să le perceapă, mai degrabă, ca pe niște instrumente. Ar fi bine să luăm aminte la avertismentul lui Alessio Mattana:

„toate abordările literaturii universale și comparate sunt, într-o anumită măsură, teorii care aduc laolaltă specimene eterogene de literatură și le combină într-o sinteză puternică. [...] exemplele singulare au întotdeauna puterea de a infirma o teorie și de a conduce la concluzia că toate sintezele sunt constructe provizorii baate pe o colecție selectivă și convenabilă de date. De aceea sunt anomaliile atât de importante: ele exercită presiune asupra teoriilor convențional acceptate” (Mattana 2020: 366-367).

Aportul comparatismului se poate dovedi foarte important atunci când este vorba de aprofundarea unor probleme „spinoase” care țin de influență sau receptare, precum și de intertextualitate/ hipertextualitate/ palimpsest. În plus, literatura comparată, în ale cărei prerogative intră nu doar comparația interliterară ci și analogiile interdiscursive, care juxtapun și compară/ contrastează discursul literar cu alte tipuri de discurs sau alte instanțieri ale producției culturale în sens larg (religie, știință, arte, mitologie, psihologie, politică, istoriografie etc.), sugerând astfel condiția funciarmente

impură (sau eterogenă) a literarului și prin aceasta și inanitatea distincțiilor rigide între abordări *intrinseci* vs. *extrinseci*, imanente și ne-specifice. Este relevantă în acest sens definiția lui Henry H. Remak din *Comparative literature: its definition and function*:

„Literatura comparată este studiul literaturii dincolo de granițele unei țări anume, și studiul relațiilor dintre literatură pe de o parte și alte zone ale cunoașterii și credinței pe de altă parte, cum ar fi artele (e.g. pictura, sculptura, arhitectura, muzica), filosofia, istoria, științele sociale (e.g. politica, economia, sociologia), științele, religia etc. pe de altă parte. Pe scurt, este compararea literaturii cu alte sfere ale expresiei omenești” (Remak 1961: 3).

Alături de paralelele și analogiile interartistice, cercetarea comparatistă include intermedialitatea, cum s-a precizat deja în „Raportul Bernheimer”:

„Literatura comparată ar trebui să includă comparații între medii, de la cele mai vechi manuscrise la televiziune, hipertext și realități virtuale. Forma materială care a constituit obiectul nostru de studiu timp de secole, cartea, este în procesul de a fi transformată prin tehnologia computerului și revoluția comunicării. [...] Această preocupare mai largă implică studierea nu numai a muncii de producere a cărții ci și a funcției și rolului cultural al lecturii și scrisului precum și proprietățile fizice ale mediilor de comunicare mai noi” (Bernheimer 1995: 45).

Pentru Paul Van Tieghem literatura comparată era o „ramură” a istoriei literare (1966: 32). Autorul francez a evidențiat în această carte emergența treptată a domeniului începând cu secolul al XIX-lea: Abel Villemain, Jean-Jacques Ampère, Joseph Texte, Ferdinand Baldensperger⁴ au avut, fără îndoială, o contribuție foarte importantă la constituirea comparatismului ca disciplină universitară și câmp de cercetare cu propria autonomie, așa cum a avut și Macauley Posnett în

---

⁴ „Lucrarea sa *Goethe în Franța* (1904) îi consacră autoritatea de comparatist. Este cel dintâi care trece la o cercetare sistematică a revistelor și a ziarelor din perioada de care se ocupă, pentru a sesiza cele mai mici influențe și a urmări evoluția opiniilor” (Van Tieghem 1966: 45).

Anglia. Crucială a fost și contribuția istoricilor literari francezi (Gustave Lanson, Sainte-Beuve, Ferdinand Brunetière), care au sesizat influențe și analogii și a criticilor sau istoricilor care au manifestat interes pentru alte literaturi europene pe care le-au făcut cunoscute francezilor. Totuși, cercetările de tipul *De l'Allemagne* (*Despre Germania*) a Doamnei de Staël nu sunt propriu-zis literatură comparată ci „literatură străină” (*Ibidem*: 34).

Jean-Marie Carré împărtășește interpretarea lui Van Tieghem despre raportul comparatismului cu istoria literară. Astfel, definiția lui este următoarea: literatura comparată trebuie văzută ca o „o ramură a istoriei literare; este studiul relațiilor spirituale internaționale, al raporturilor de fapte care au existat între Byron și Pușkin, Goethe și Carlyle, Walter Scott și Vigny, între operele, inspirațiile, ba chiar viețile scriitorilor aparținând mai multor literaturi” (Carré 1965: 5).

Ce observăm la Paul Van Tieghem și urmașii lui este poziționarea firesc etnocentrică, dinspre cultura franceză (sau altă cultură națională căreia îi aparține cercetătorul). Este ceea ce a observat David Damrosch în cărțile lui: faptul că literatura universală, acest concept aproape „imposibil”, va arăta diferit în funcție de locul de unde este privită și discutată și că, în plus, este practic imposibil să nu ai un punct de pornire local, național, în investigarea acestei probleme.

În comparatistica românească, s-a observat de timpuriu un interes pentru aclimatizarea acestui domeniu în țară. Pe lângă contribuțiile cunoscute ale lui Tudor Vianu, putem aminti aici, ca o contribuție teoretică mai proeminentă din perioada mai veche, volumul *Principii de literatură comparată* de Al. Dima (1972). În capitolul care deschide cartea, cu titlul *Literatură comparată între disciplinele științei literaturii*, sesizăm deja acea tendință, fără îndoială benefică, a comparațiștilor, de a fructifica și resursele autohtone care vor da nota de originalitate pe fondul împrumutului, sau al „importului” teoretic. Astfel, deși „știința literaturii” este o sintagmă folosită de multă vreme în filologia germană, Alexandru Dima face trimitere în primul rând la teoria esteticianului român interbelic Mihail Dragomirescu. Autorul plasează demersul comparatist între diversele ramuri ale acestei științe integratoare a literaturii: critica literară

studiază fenomene concrete, istoria literară se oprește asupra curentelor, școlilor, genezei și filiațiilor, iar teoria literaturii studiază categorii și concepte abstracte (cf. Dima 1972: 12-13). Știința literaturii are propriile *legi și cauzalități*, care însă nu acționează mecanic. Sfera comparatismului va fi delimitată pe fundalul acestor interferențe disciplinare:

„În ce privește *literatura comparată*, ca domeniu al „științei literare”, procesul ei de cunoaștere ordonată și sistematică are ca obiect un aspect particular al fenomenelor literare și anume nu cercetarea lor izolată sau în grupe distincte în cadrul istoriei respective, ci raportarea lor [...] la fenomene analoge dintr-o altă sferă națională” (*Ibidem*: 15).

Tot aici autorul precizează că „procesul universalizării literaturilor nu se confundă [...] cu cel al apariției unei conștiințe universale a lor” (*Ibidem*: 20). Conștiința difuză a universalității a însoțit dintotdeauna dinamica literaturii: antichitatea orientală și europeană au cunoscut în egală măsură o intensă „circulație a valorilor literare” (*Ibidem*), Evul Mediu și-a avut factorii unificatori prin creștinism și prin limba latină (în Occident), respectiv greacă și slavonă în Răsărit. Renașterea a însemnat o nouă ecloziune a conștiinței universalității, potențată în continuare prin configurarea marilor curente literare sau, mai general, a paradigmatelor culturale. Specialistul român subliniază *istoricitatea* noțiunii de universalitate și propune să nu limităm sfera acesteia la opoziția *universal - național* (în antichitate, de pildă, *naționalul* nu avea relevanță), ci să operăm cu o opoziție mai cuprinzătoare, cea între *universal și particular* (cf. *Ibidem*: 21).

De asemenea, suntem preveniți asupra unor confuzii frecvente: literatura universală nu este „un concept sumativ al literaturilor particulare sau naționale” (*Ibidem*: 21); nu este nici patrimoniul exclusiv al literaturilor „mari” și cu suport lingvistic de circulație internațională (prejudecata *eurocentrismului* a fost de timpuriu denunțată în studiile de specialitate). Admițând, la rândul său, că literatura universală nu este „suma mecanică a literaturilor naționale”,

Adrian Marino identifică totuși literatura universală cu *literatura pur și simplu*. „Literatura universală, ca sumă cantitativă și calitativă, constituie patrimoniul comun, reprezentativ și exemplar al umanității” (1998: 27). În acord cu poziția principial asumată, A. Marino dorește să renunțăm la anumite definiții perimate, și în același timp să exploatăm conceptul tradițional de istorie a literaturii universale pentru a accede în cele din urmă la o *teorie* a literaturii universale, așa cum comparatismul clasic, pozitivist și istoricizant trebuie să tindă spre o *poetică comparatistă*. De fapt, autorul român promovează echivalarea compartimentelor disciplinare, „semnul de identitate dintre comparatism, literatură universală și teoria literaturii” (*Ibidem*: 40). *Literatura generală* reprezintă o posibilă legătură între aceste domenii pe care autorul citat își dorește atât de mult să le apropie. Aceasta reprezintă „cea mai largă deschidere „teoretică” - deși încă foarte limitată - făcută până acum de comparatism” (*Ibidem*: 51). Literatura generală nu înseamnă încă „teoria generală a literaturii”, ci numai stadiul cel mai avansat al studiului „raporturilor de fapte”: depășirea raporturilor binare, lărgirea cercetării spre ansamblul analogiilor și al paralelismelor literare... (*Ibidem*: 52).

Dar să vedem care era accepția *literaturii generale* chiar la inițiatorul acestui concept. În capitolul *Principiul și rolul literaturii generale* din *Literatura comparată*, Paul Van Tieghem observase că literatura comparată studiază cel mai adesea *raporturile binare*, între două elemente: lucrări, scriitori, grupuri de opere, literaturi întregi; iar raporturile „privesc substanța sau forma operei de artă”(1966:148). Raporturile binare sunt între un emițător și un receptor, uneori cu indicarea unui transmițător. În consecință, au proliferat studiile care analizează „rețeaua de influențe care constituie urzeala istoriei literare internaționale” (*Ibidem*: 148). O categorie foarte cultivată, în Franța, în perioada comparatismului timpuriu pe care o are în vedere Van Tieghem era cea reprezentată de „studiile de difuzare a unei opere în străinătate, de succes și influență”. Analize de tipul *Shakespeare în Franța* (Germania, Italia, Polonia etc.), *Schiller și romantismul francez*, *Jean-Jacques Rousseau și Tolstoi* sunt foarte bune ca anexe la istoria literară a țării emițătoare sau a țării receptoare dar prezintă,

în opinia autorului, o serie de neajunsuri: sunt prea ample dar și prea fragmentare. Pentru a compensa aceste neajunsuri, intervine *literatura generală sau sintetică* (*Ibidem*: 150), care completează istoriile literare naționale. Literatura generală mai e numită de autor și *istorie generală a literaturii* și acoperă „o categorie de cercetări care se referă la fenomene comune mai multor literaturi considerate astfel fie datorită interdependenței lor, fie datorită unor similitudini” (*Ibidem*: 150). Literatura generală se deosebește și de diferitele literaturi naționale dar și de literatura comparată. De asemenea, subliniază cu fermitate autorul, „Istoria literară *generală* nu este nici istorie literară *universală*. Cu condiția de a se plasa într-un larg unghi de vedere internațional, ea poate să studieze probleme circumscrise la perioade foarte reduse. Ceea ce o caracterizează este extinderea spațială, întinderea geografică” (*Ibidem*: 151). Termenul *general* e considerat prea vag și ducând la confuzii, dar nici cuvântul *sintetic* nu e prea limpede. Expresia *istorie literară internațională* ar fi mai indicată, dar se potrivește la fel de bine literaturii comparate. Paul van Tieghem oferă și un exemplu foarte bun al unei analize în trepte, cu valoare de model, cele trei discipline fiind dispuse în serii: A. *Literatura națională*: locul romanului *Noua Heloisă* în cadrul romanului francez din secolul al XVIII-lea. B. *Literatura internațională*. a). *Literatura comparată*: influența lui Richardson asupra lui Rousseau romancier. b). *Literatura generală*: romanul sentimental în Europa sub influența lui Richardson și Rousseau. Autorul încearcă să fixeze domeniul literaturii generale: „Fac parte din domeniul literaturii generale acele fenomene literare care aparțin în același timp mai multor literaturi” (*Ibidem*: 151).

Trebuie spus că, deși sintagma *literatură generală* nu a dispărut din uz, fiind folosită mai ales în sistemul francez (vezi Pageaux 2000), în practica actuală toate cele trei categorii tind să fie puse sub umbrela comparatismului propriu-zis. Putem presupune că mulți cercetători consideră aceste distincții oțioase (deși, cum se vede din argumentația lui Van Tieghem, ele au o certă justificare). În plus, așa cum vom vedea în continuare, există și opoziții de principiu la acest mod de a